

EUGEN BELTECHI (1942–2018)

Se împlinesc trei ani de la plecarea de pe această lume a colegului și prietenului nostru Eugen Beltechi. Credem că se cuvine o rememorare a vieții și personalității sale, în paginile revistei la a cărei renaștere a contribuit și în al cărei Colegiu de redacție a fost de la început.

Eugen Gheorghe Ioan Beltechi provine dintr-o familie mixtă, româno-maghiară, originară din zona Orădiei, silită de învolburările istoriei să se refugieze, în 1940, în Banat. Aici, la Lugoj, s-a născut la 25 august 1942 și tot aici își încheie, în 1960, studiile preuniversitare, la renumitul liceu „Coriolan Brădiceanu”. Studiile universitare le-a urmat, între 1960 și 1965, la Facultatea de Filologie a Universității din Timișoara, secția română-germană. După absolvire, a fost, în anii 1965–1968, profesor de limba și literatura română la Școala elementară din Fârliug (jud. Timiș), de unde a venit, în 1968, la Institutul de Lingvistică și Istorie literară din Cluj-Napoca, al Academiei RSR. La Institut, a devenit, în scurt timp, unul dintre principalii anchetatori și autori ai Noului Atlas lingvistic român, pe regiuni, Banat (ale cărui anchete pe teren au început în decembrie 1969). A fost, pe rând, cercetător stagiar (post denumit mai târziu filolog), cercetător științific, cercetător științific principal III, II și I, a devenit doctor în filologie, în anul 1985, cu o teză despre fonetismul graiurilor din Țara Almăjului (condusă, la Universitatea din Timișoara, de Ștefan Munteanu), a fost, timp de 6 ani, între 1992 și 1998, director al Institutului; în fine tot de aici a fost pensionat, în anul 2007. După 1989, a predat, mai mulți ani, dialectologia și istoria limbii române la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia și, pentru scurt timp, la Universitatea „Avram Iancu” din Cluj-Napoca. S-a stins din viață la 25 aprilie 2018, acasă, la Cluj-Napoca.

Se poate spune fără a greși deloc că viața celui care, acum trei ani, ne-a părăsit pentru totdeauna, s-a confundat, de la începutul maturizării sale științifice și până în ultimele clipe, cu viața Institutului de Lingvistică și Istorie Literară din Cluj, care a fost denumit, din 1990, și Sextil Pușcariu, după numele întemeietorului său. Institutul clujean de astăzi este continuatorul Muzeului Limbii Române, cea mai performantă instituție de cercetare lingvistică și filologică, de studiere a limbii române sub toate aspectele sale, din România deceniilor interbelice, apreciat superlativ în întreaga lume științifică europeană a timpului său. Prestigiul acestui institut a trecut asupra celui actual, cercetătorii, profesorii care au activat aici reușind nu numai să-l păstreze, ci și să-i dea o nouă strălucire. Acest lucru nu s-a putut face, desigur, decât prin oameni dăruți cu har intelectual și cu virtuți umane deosebite. Colegul nostru Eugen Beltechi a fost un exemplu de frunte al acestui adevăr.

A intrat în Institutul clujean în urma unui concurs, ținut în anul 1968, în care a fost remarcat îndată de către renumitul lingvist Emil Petrovici, bănățean și acesta de origine; venea aici după studii strălucite la Facultatea de Filologie a Universității din Timișoara, cu o solidă pregătire științifică, dar și cu o pasiune adevărată pentru studierea limbii române, pentru istoria sa plină de frumuseți enigmatice și, mai ales, pentru studiul graiurilor populare, locul în care se creează și se recrează, se schimbă și se preschimbă o limbă vie. Dotat nu numai cu știință, ci și cu un orizont deschis, dat de o cultură temeinică, bine stăpănită, precum și cu numeroase și ferme cunoștințe din domenii înrudite lingvisticii, cum ar fi istoria, etnologia sau folclorul, a avut aici câmp larg deschis cercetărilor pe care și le dorea. Și, la puțină vreme, în anul imediat următor ajungerii sale la Cluj, a și început o cercetare de teren pentru lucrarea care va deveni cea mai importantă din viața sa științifică: *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni, Banat* (NALR–Banat, apoi ALRR–Banat), parte dintr-o cercetare fundamentală pentru cunoașterea profundă a istoriei și structurii limbii române, dar și pentru aspectul ei actual. A făcut, cu un chestionar de peste 2 500 de întrebări, anchete de teren în întreaga parte de sud a

Banatului, de la Caransebești Reșița, până în Clisura Dunării. Putem spune acum, cu siguranță, că, prin inițiativele avute în redactarea și în elaborarea generală și particulară a volumelor de atlas, cu puterea sa neobișnuită de muncă, renumită printre colegi, cu, atunci când era necesar, o meticulozitate, acribie și răbdare ieșite din comun, cu finețea disocierilor care îi era proprie, cu pregătirea excelentă în domeniile lingvisticii românești și romanice (în unele aspecte se poate spune că era un erudit) și cu capacitățile sale deosebite de analiză și sinteză, putem spune acum, cu toată siguranța, că a fost autorul principal al acestei lucrări fundamentale și că lui i se adresează cel mai mult aprecierile superlative pe care le-a primit primul volum al acestui atlas din partea oamenilor de specialitate. Au apărut până acum, din acest atlas al Banatului, 5 volume de hărți, toate la Editura Academiei Române, al șaselea, cel din urmă (materialul lingvistic necartografiat), fiind și el pregătit pentru publicare.

Din lucrul la acest atlas s-a născut și teza sa de doctorat, un studiu complet asupra foneticii și fonologiei graiurilor din Țara Almăjului, pentru care Eugen Beltechi a făcut cercetări de teren suplimentare față de rețeaua Atlasului, în toate așezările ce se includ în ținutul istoric al Almăjului. Este o lucrare, și aceasta, valoroasă în cercetarea dialectologică și de geografie lingvistică românească, publicată, prin eforturile mai tinerilor colegi de la instituțiile academice și universitare timișorene, cu puțin înainte ca profesorul Eugen Beltechi să treacă la cele veșnice (vezi *Graiurile din Almăj. Fonetica*. Prefață de Crișu Dascălu. Cuvânt-înainte de Ion Marin Almăjan. Notă asupra ediției de Ioan David, Timișoara, Editura David Press Print, 2018). A fost, desigur, cea mai frumoasă bucurie pe care inimoșii studioși bănățeni i-au putut-o aduce. Lucrarea aceasta era, ca teză de doctorat, însoțită de un excepțional atlas lingvistic al graiurilor almăjene; excepțional atât pentru că este unicul atlas, din domeniul românesc, dedicat exclusiv uneia dintre „țările” (Țara Hațegului, Țara Moților, Țara Loviștei, Țara Maramureșului ș.a.m.d.) care au format și formează țara mare România, cât și pentru valoarea sa științifică intrinsecă. Ar trebui să fie publicat și acesta cât de curând.

Eugen Beltechi a colaborat, apoi, iar munca sa, ca la toate lucrările la care a luat parte, a lăsat urme durabile, la trei volume din Atlasul lingvistic al Maramureșului (ALRR – Maramureș, vol. II–IV, 1971, 1973, 1997).

În al treilea rând, în ultimii aproape 20 de ani, a colaborat la o altă lucrare dialectologică de mare impact științific și național, și anume *Atlasul lingvistic român. Graiurile românești dintre Morava, Dunăre și Timoc* (ALR – MDT), regiune din Serbia orientală, cunoscută îndeobște ca Valea Timocului. Ca autor al acestei necesare opere științifice, a realizat cercetări de teren în 64 de localități (cca o treime din numărul așezărilor din Serbia orientală, în care, astăzi, se vorbește numai sau și românește) și a contribuit esențial la redactarea a două volume (apărute în acest an la Editura Academiei Române). Din nefericire, timpul, grăbit, nu i-a dat răgazul să vadă publicate și rezultatele acestei munci dificile și de durată.

Pentru o perioadă îndelungată, Eugen Beltechi a colaborat la câteva lucrări de dialectologie și geografie lingvistică romanică și europeană. A făcut parte din Comitetul Internațional pentru ALE (*Atlas linguarum Europae, Atlasul limbilor Europei*), lucrare elaborată sub egida UNESCO, o cercetare riguroasă și cuprinzătoare, extinsă asupra tuturor limbilor europene, de la Atlantic până la Urali, pentru care a făcut anchete de teren în ținuturile de vest ale dialectului dacoromân (Banat, Maramureș, Transilvania) și a redactat sinteze pentru întreg domeniul romanic la mai multe chestiuni, precum și (în colaborare) o hartă-sinteză, „chou”, însoțită de comentariile necesare, pentru întreaga Europă. Din această lucrare au apărut până acum 9 volume de hărți și tot atâtea de comentarii ale hărților.

De asemenea, tot în dialectologia europeană Eugen Beltechi s-a remarcat ca membru al Comitetului național pentru Atlasul limbilor romanice (ALiR), o lucrare de geografie lingvistică esențială pentru romanistică, a făcut anchete pe teren și a redactat mai multe sinteze pentru domeniul românesc.

Tot în domeniul lingvisticii europene și romanice, trebuie să amintim și contribuția sa la un important lexicon de lingvistică romanică apărut în Germania, printr-o sinteză de câteva zeci de pagini privind istoria limbii și dialectologia românească. Apoi, trebuie să amintim participarea sa la o vastă lucrare coordonată de Universitatea din Freiburg, *Monumenta linguae dacoromanorum*, în cadrul căreia a lucrat părți importante din reeditarea *Bibliei de la București*. Și nu trebuie să uităm

zecile de studii, articole și recenzii publicate în reviste românești și străine. Și tot acum putem aminti sprijinul dat profesorului Simion Dănilă în organizarea unui excelent Simpozion de dialectologie în apropierea Lugojului, la Belint.

Prin toate aceste lucruri, amintite pe scurt, Eugen Beltechi a contribuit din plin la întărirea prestigiului Institutului clujean. Într-un climat propice realizării unor lucrări științifice de valoare, la insti-tuirea și menținerea căruia a contribuit și el din plin, colegul nostru Eugen Beltechi a urcat, cum spuneam, întreaga scară profesională, de la cercetătorul stagiar din 1968, până la cercetătorul principal gradul I din anii 1990. A fost, de asemenea, timp de peste 45 de ani, membru al Colegiului de redacție al revistelor apărute la Institutul nostru, mai întâi ca secretar științific de redacție al revistei „Cercetări de lingvistică”, din 1972 și până ce aceasta și-a încetat apariția, în 1993, iar apoi ca redactor-șef adjunct, din 1994 și până la stingerea sa, al revistei „Dacoromania”, serie nouă. Măsura și valoarea muncii sale la aceste publicații le dau cele 41 de volume ale CL și cele 28 ale „Dacoromaniei”, la apariția cărora a contribuit. Putem spune în cunoștință de cauză că, fără aportul său redacțional, cele două reviste ale Academiei Române n-ar fi avut valoarea care le-a impus în lumea științifică românească și romanică. Și un amănunt revelator: toată această activitate a făcut-o fără nici un fel de recompensă materială sau de altă natură.

Munca pe care o solicită apariția unei reviste științifice (a oricărei reviste, de fapt) este, de multe ori, nu una doar științifică, ci prioritar organizatorică și de coordonare. Colegul nostru și-a dovedit și aici calitățile, astfel încât a ajuns să conducă, timp de șase ani, Institutul clujean, ca director ales. Și subliniem, director ales, ceea ce spune mult și despre prețuirea și încrederea de care s-a bucurat tot timpul între colegi. Firea sa ordonată, lucidă și deloc înclinată spre confruntări, deloc conflictuală, tolerantă, dar nu oricând îngăduitoare l-a ajutat să aibă un directorat cu realizări importante pentru întreg Institutul și pentru fiecare dintre membrii lui în parte. A căutat și a reușit în cele mai multe cazuri să nu prejudicieze pe nimeni, chiar dacă unii, cum se întâmplă mereu, au căutat să profite de bonomia și indulgența lui.

La acestea toate spuse până acum, ar trebui să adăugăm multe altele, pentru a avea o imagine cât mai apropiată de realitatea personalității lui Eugen Beltechi. Trebuie, spre exemplu, să amintim activitatea sa publicistică și culturală, în sens larg, desfășurată în paginile câtorva reviste, bănățene în primul rând. Nu avem prea multe date în această privință, dar știm că nu o dată își semna colaborările la diferite publicații cu pseudonimul Eugen Micu (bunicul său după mamă se chema Kis, Micu pe românește). Ceea ce trebuie amintit dintre cele știute este că Eugen Beltechi avea darul și harul cuvintelor și avea reale calități de profesor, reușind să scrie, precis și atractiv, în același timp (ceea ce se vede și în stilul său științific, unde ocolește formulările plate și banale, limbajul lemnos), despre subiecte nu totdeauna captivante prin ele însele și să lămurească și să facă înțelese tuturor chestiuni uneori de tot încurcate. Despre vocația sa de dascăl, de altfel, mărturisesc și anii de apostolat de la Fârliug, unde știm că i se păstrează și acum o amintire frumoasă, dar mai ales anii în care a predat dialectologia și istoria limbii la Universitatea „1 Decembrie 1918” de la Alba Iulia.

Aminteam mai înainte de firea sa deloc conflictuală. Calitățile umane pe care i le-am cunoscut, ca și calitățile didactice ale lui Eugen Beltechi, au fost dintre cele mai alese. A fost, putem spune, un om cu totul deosebit. În discuțiile dintre colegi, ceea ce se aude întotdeauna când se vorbește despre el este că a fost un suflet de o bunătate extremă, cum de tot rar se întâlnește, cu dreptă și cumpănită judecată a celuiilalt, de o modestie aproape exagerată (ceea ce l-a făcut, într-o situație dată, să se retragă, deși era cu totul în drept, de la o avansare, lăsând un alt coleg, mai puțin îndreptățit, să beneficieze de ea), dar a fost o alegere a sa, datorată și unei priviri lucide, având o profundă înțelegere a firii și pentru firea umană, un om de o generozitate deplină; „Un generos” este titlul prin care Eugen Beltechi îl definea, la ceas aniversar, pe un coleg de la București, definindu-se, în acest fel și pe sine însuși; avea o generozitate care mergea cu dăruirea până la sacrificiu. Și nu rareori, în atitudinea sa răsăreau gingășii emoționante. I-a fost străină orice formă de invidie, se bucura cu sinceritate de orice reușită a unui coleg al său, îi lipsea total intoleranța și meschinăria, n-a agreat niciodată minciuna. Cu asemenea calități, nu e de mirare că, atunci când i s-a propus colaborarea cu anumite organe represive

din „epoca de aur”, respingerea a fost imediată, fermă și definitivă. Eugen Beltechi crea în jurul lui un spațiu moral în care nu puteai să te simți decât în largul tău și în siguranță. Avea, de asemenea, o familie minunată, așezată pe iubire și respect.

Regândind tot ce am spus până acum despre personalitatea reală a lui Eugen Beltechi, ne dăm seama cât de sărace ne sunt cuvintele. Pentru că toți cei care l-au cunoscut, mai mult sau mai puțin bine, care au fost ani întregi colegi și prieteni cu el, toți știu, toți știm că da, Eugen Beltechi a fost toate acestea, dar nu numai atât. Pentru noi va rămâne o amintire luminoasă și va rămâne, cu siguranță, o personalitate adevărată și unică, o figură importantă a vieții științifice și intelectuale clujene și bănățene (sau bănățene și clujene, cum i-ar fi plăcut, oare, mai mult?). Își are locul lui sigur alături de numele altor lingviști importanți din spațiul românesc, iar prin teza sa de doctorat putem spune că a ridicat un adevărat monument Țării Almăjului.

Imaginea sa în sufletele și inimile celor care l-au cunoscut a rămas la fel de prezentă și vie ca și atunci când trăia, cu atât mai mult cu cât lucrările la care a trudit o viață întreagă sunt, din fericire, continuate, îndreptându-se, unele măcar, spre sfârșitul elaborării lor și, sperăm, spre apariția lor publică. Este singurul lucru care încetinește, cât de cât, tăvălugul uniformizator al uitării în timp.

IOAN FAICIUC, NICOLAE MOCANU

Institutul de lingvistică și Istorie Literară

„Sextil Pușcariu” al Academiei Române

Cluj-Napoca, str. Emil Racoviță, 21

ifaiciuc@yahoo.es

nmocanu@gmail.com